

Lezing van Steven van Eijck uitgesproken tijdens de discussiemiddag Jongeren in beleid, 29 november 2006

Waarde Alexander, dames en heren,

Vandaag is mij gevraagd de stellingen rond jongeren op de arbeidsmarkt en solidariteit tussen generaties in te leiden met een toekomstlezing. Ik beschouw dat als een eer en doe dat met groot genoegen.

Jongeren op de arbeidsmarkt

Nederland vergrijst, dus het goede nieuws is dat de jeugdwerkloosheid gaat dalen, omdat er voor iedere jongere straks een baan is. Nu al worden er echter jongeren opgeleid, waar niemand op zit te wachten en zoeken werkgevers zich suf naar jongeren, die niet worden opgeleid. Als de arbeidsmarkt in de nabije toekomst krappere wordt (en die toekomst is zeer nabij) dan gaat het niet op elkaar aansluiten van het opleidingsaanbod op de arbeidsvraag nog veel meer knellen. Er zijn sombere scenario's waar zelfs sprake is van een duurzame ontwrichting van de economie door deze mismatch. Hoe dan ook het is de hoogste tijd jongeren resultaatgericht te begeleiden naar de arbeidsmarkt. Minder vrijblijvendheid in de keuze van studies en opleidingen is vermoedelijk onvermijdelijk. Dat is economisch verantwoord, maar mede in het belang van de jongeren zelf. Tegelijkertijd moet niet onderschat worden welke internationale invloed uit zal gaan van het opleidingsaanbod in de voormalige Oostbloklanden en in China en India. Daartegenover staat de aanzuigende werking voor hoogopgeleiden en bepaalde ambachten vanuit het buitenland denk aan de vlucht huisartsen naar Scandinavische landen. Om die internationale concurrentie voor te zijn en mogelijk antwoord te geven op de buitenlandtrek is het aanbieden van stel 20.000 green cards voor topstudenten uit het buitenland een gunstig alternatief. Voordat we externe krachten gaan aantrekken moeten we zorgen intern de zaken op orde te hebben. Als we de levensloop van jongeren volgen gedurende de schoolperiode, bij het verlaten van de school en bij het krijgen van een baan, blijkt er het nodige te gaan veranderen. Dat heeft grote gevolgen voor de aansluiting van het opleidingsaanbod op de arbeidsvraag, voor werkgevers en werknemers en voor de overheid. Achtereenvolgens bespreek ik hierna enkele veranderingen in de verschillende levensfasen van de jongeren op weg naar een vaste baan.

Schoolperiode:

De juiste scholing heeft grote gevolgen voor de aansluiting van het opleidingsaanbod op de arbeidsvraag. Meestal wordt hierbij aandacht besteed aan de vakinhoudelijke kant van het onderwijs. De vraag is dan bijvoorbeeld of er wel genoeg lasers worden opgeleid en er geen overschot aan tandartsen zal ontstaan. Er is nog een ander aansluitingsvraagstuk. Dat ziet op de attitude waarmee pas opgeleide werknemers hun werkgevers tegemoet treden. In de afgelopen jaren is geëxperimenteerd met het studiehuis en dat heeft zo zijn repercussies gehad voor de werkgever. Er is nu veel te doen over het nieuwe leren. Dit sociaal constructivisme gaat uit van subjectieve kennis die men leert door uitleg en ervaring op te doen. Het is een vorm van competentiegericht onderwijs. De docent is vooral instructeur. Het logisch positivisme (het oude leren) gaat uit van objectieve kennis die opgedaan wordt door te lezen en te luisteren. Het gaat daarbij vooral om kennis- en vaardigheidsgericht onderwijs. De leraar stimuleert als het ware het leerproces als een coach en adviseur. Dat nieuwe leren heeft een grote impact op het verwachtingspatroon van de net opgeleide werknemer. Het is mij opgevallen dat werkgevers onvoldoende anticiperen op de gevolgen van dergelijke uitstroomveranderingen voor de inpassing van werknemers binnen de organisatie.

Schoolverlaters:

De aanval op de uitval vanwege vroegtijdig schoolverlaten kan niet hard genoeg worden ingezet. Roel in 't Veld heeft op verzoek van het ministerie van OCW een analyse gemaakt van de opbrengsten van het één jaar langer op school houden van leerlingen. Dat loont maatschappelijk enorm. In zijn berekeningen is nog met een groot aantal inverdieneffecten geen rekening gehouden. De investering in een overlastveroorzakende hangjongere tot reguliere inkomstenbelastingbetaler rendeert op vrijwel alle terreinen. De vraag is hoe je voortijdig schoolverlaten het beste aanpakt. De leerling bestaat niet en daarmee ook niet het recept tegen voortijdig schoolverlaten. Er zijn leerlingen die uitgedaagd moeten worden door positieve prikkels. Er zijn er ook die een forse steun in de rug nodig hebben al dan niet opgelegd met dwang. De essentie bij jongeren is het perspectief dat geboden wordt. Projecten als Marokkans en Ban Siqui in Rotterdam bewijzen dat jongeren die volledig vast zitten, gemotiveerd kunnen worden volwaardig te participeren in onze maatschappij. De combinatie van discipline en een uitdagend perspectief heeft meer dan 70 uitvallers (in meerdere opzichten school – drugs – geweld – etc.) vermoedelijk structureel aan een baan of vervolgopleiding geholpen. Uiteraard moeten we voorkomen dat jongeren dusdanig ontsporen dat ze op deze wijze weer op de rails moeten worden gezet. Daar zijn we mee bezig met een laagdrempelige brede school, de invoering van Zorg Advies Teams, het samenbrengen van gegevens van jongeren via de verwijsindex, het koppelen van het elektronisch kinddossier aan schoolgegevens en de landelijke jeugdmonitor. De instrumenten zijn in stelling gebracht, jaren is geoogst met pilots in adoptiegemeenten, nu moeten we doorpakken door de jongere in beleid en uitvoering echt centraal te zetten.

Een baan:

Eenmaal een baan, mag de waakzaamheid rond de jonge werkende niet doen verzwakken. Tijdelijke banen, zonder aanvullende scholingsmogelijkheden en duidelijke toekomstperspectieven bieden onvoldoende verdere ontwikkelingsmogelijkheden en halen niet het maximale uit de jongeren. Het is economisch en maatschappelijk wenselijk om alles op alles te zetten om juist het maximale uit jongeren te halen. Dat rendeert in financiële zin voor bedrijven en in welvaarts- welzijns- en welstandszin voor de samenleving. De jongere moet in zijn levensloop langer worden gevolgd dan tot het moment waarop hij of zij een baan heeft. Vergeet daarbij niet de in beginsel zwakke arbeidsrechterlijke situatie van jonge werkenden. Tot drie maal toe kan een tijdelijk dienstverband van een jaar worden aangeboden, waardoor pas na drie jaar zekerheid geboden wordt op een stabiele toekomst. Dat feit dient meegewogen te worden in de discussie die op dit moment speelt over het versoepelen van het ontslagrecht. In dat kader wijs ik nog op twee andere verschijnselen. Ten eerste uit onderzoek blijkt dat jongeren tussen twee opleidingen vaak blijven hangen in een tijdelijke baan, waardoor de vervolgopleiding niet wordt afgemaakt. Ten tweede heeft Nederland een grote behoefte aan ondernemers en is het ook een taak van onderwijsinstellingen het ondernemersbloed te stimuleren.

(Bestuurlijke) verantwoordelijkheidsverschuivingen:

De landelijke leerplicht gaat naar 18 jaar. Gemeenten, zo blijkt onder andere uit het G4 en het G 27 manifest, nemen de verantwoordelijkheid graag op zich om jongeren tot 23, soms zelfs 27 jaar, te garanderen dat zij een baan hebben, een opleiding volgen of een onderneming uitoefenen (iof vastzitten zoals Ivo Opstelten daaraan toevoegde). De invoering van de WMO de installatie van vele wethouders Jeugd en de behoefte aan een lokale integrale eindverantwoordelijkheid voor het jeugdbeleid leiden tot dergelijke overtuigingen. Dat betekent dat onder de verantwoordelijkheid van de wethouder Jeugd overleg moet plaatsvinden tussen overheidsinstellingen, het bedrijfsleven en kennisinstellingen. Daarin dienen afspraken over stageplaatsen, leer/werktrajecten, vervolgopleidingen en baangaranties en tal van andere arbeidsmarktvoorwaarden concreet te worden vastgelegd. Dat is een nieuwe dynamiek, die voor alle partijen gunstig kan

uitwerken. De Minister van Onderwijs heeft al gesteld dat onderwijsinstellingen een zorgplicht hebben en er komen steeds meer openingen richting het bedrijfsleven zich intensiever bezig te houden met onderwijsinstellingen. Wat wel blijft bestaan is de spanning tussen de autonomie van de scholen en de integraal voor het jeugd beleid verantwoordelijke wethouder. We zullen snel genoeg weten hoe de hazen lopen, met de formatie in het (verre) zicht.

Tot zover enkele opmerkingen bij het vraagstuk rond jongeren op de arbeidsmarkt. De tweede debatronde heeft betrekking op:

Solidariteit tussen generaties:

Het onderwerp is aanzienlijk breder dan hetgeen we vandaag hier bespreken. Solidariteit tussen de generaties heeft betrekking op de herverdeling van welvaart tussen oudere en jongere generaties. Het milieubeleid is daar een voorbeeld van evenals het Ruimtelijke ordeningsbeleid. We zullen ons beperken tot de financiële stellingen met betrekking tot de oudedagsvoorzieningen.

Daar waar het om de toekomst gaat focus ik bij dit solidariteitsvraagstuk op de Generatie Einstein: slimmer, sneller en socialer, althans dat schrijven Jeroen Boschma en Inez Groen. Als een vis in het water van 24/7 informatie en communicatie ontdekken en onderzoeken zij complexe materie. Voor de ouderen is de computer een veredelde zoekmachine. Voor de jeugd is het een social machine, waarmee je connected ben en die je communicatie naadloos laat overgaan op je mobieltje. Jongeren leven, leren en werken in netwerken, waar authenticiteit en oprechtheid respect afdwingt. Ouderen daarentegen wanen zich in een geindividualiseerde wereld waarvan geaccepteert wordt dat die niet eerlijk is. Het contrast in deze tijd maakt duidelijk dat er een spanning is tussen ouderen en jongeren. Tegenover de serieuze, open, gepassioneerde, positieve en geïnteresseerde jongere staat een meer gesloten, relativerende en veelal negatieve oudere. De oudere, die economische depressies kende versus de jongere, die alleen maar economische groei en welvaart kent. Het is naar mijn mening onjuist te stellen dat jongeren individualistischer zijn en/of minder sociaal. Het gezinsleven en de familie zijn juist in deze tijd weer essentiële onderdelen voor het sociale leven van jonge Nederlanders. Familiale waarden winnen weer terrein (De Nederlandse samenleving 2004 CBS). We dienen er ook rekening mee te houden dat een gestaag groeiend aantal allochtonen ons land bevolkt en dat wel eens tot een grotere intergenerationele solidariteit zou kunnen leiden. Dat heeft gevolgen voor de bereidheid bij te dragen aan de financiering van de oudedagsvoorziening van andere generaties. Dat besef dient nader uitgewerkt te worden en leidraad te zijn bij de discussie over de solidariteit in financiële zin tussen generaties.

Bij de AOW past hierbij een aanvullende opmerking. De babyboom generatie heeft het oorlogsverleden van hun ouders meegekregen. Het was vanzelfsprekend mee te betalen aan de AOW van de vooroorlogse generatie. Bij de jongeren van nu speelt iets heel anders. Zij houden van duidelijkheid. Het is niet uit te leggen dat het gevoel van een oudedagsverzekering niet strookt met de financiering van de AOW. Anders gezegd: het omslagstelsel behelst feitelijk dat zonder pardon van de ene op de andere dag de stekker uit de AOW zou kunnen worden gehaald, ook al wordt inmiddels 20% gefinancierd uit de algemene middelen. Iemand die zijn hele leven premies heeft betaald is dit niet uit te leggen. De premiebetaling suggereert immers dat sprake is van een ten behoeve van zichzelf opgebouwd recht dat uitsluitend bij leven wordt uitgekeerd. In een vergrijzende samenleving wordt de jongere geconfronteerd met het vergezicht van een op basis van het huidige systeem niet te financieren AOW en een hogere pensioenleeftijd. Dat is alleen te verkopen als het maatschappelijke gevoel van een AOW als oudedagsvoorziening strookt met de realiteit rond de op- en afbouw van het financieringssysteem.

Tot slot de stelling dat de belangrijkste en grootste kosten van zorg zich voor doen tijdens de laatste levensfase en dus ouderen in grotere mate zouden moeten bijdragen in de zorgkosten. Dan wil ik ook een variabele begrafenispolis. Nu wordt mij een hoge uitvaartpolispremie gevraagd, omdat als ik nu overlijd er wel drie volgauto's, champagne voor alle driehonderd gasten en bergen bloemen nodig zijn om mijn rijkversierde eikenhouten handgemaakte kist te bedekken. Tegen de tijd dat ik echt aan de beurt ben, is één auto genoeg en volstaat het traditionele plakje cake bij de koffie. Krijgen mijn erfgenamen dan premierestitutie?

Dr. Steven R.A. van Eijck
Commissaris Jeugd- en Jongerenbeleid